

KAPITTEL 11

Johannes 8,42; 13,3; 16,27-30; 17,8

I den nikenske trosbekjennelsen brukes et språk som tydelig poengterer at Sønnen er utgått fra Faderens natur. Dette kommer til uttrykk i bekjennelsens formuleringer «lys av lys, sann Gud av sann Gud, født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen». Denne sterke betoningen må ses i sammenheng med Arius' syn, som avviste at Sønnen utgikk eller emanerte fra Faderen, og sa at Sønnen i stedet var av en annen natur enn Faderen.⁷³⁴ Tanken om Sønnens evige eller ikke-evige opphav er nær forbundet med spørsmålet om Sønnen utgår eller emanerer *direkte* fra Faderens vesen. I det nikenske synet ble det avgjørende at Sønnen utgikk direkte fra Faderens vesen, og at han dermed var «av samme vesen som Faderen». Dette knyttes samtidig til hans evige opphav. Denne problematikken synes å bli aktivert i oversettelsen av flere kristologiske tekster i Johannesevangeliet (Joh 8,42; 13,3; 16,27-30; 17,8), der emanasjonsspråket dukker opp i Bibelselskapets oversettelser. Det aktuelle ordet er her *exerchomai*, som oversettes til at Jesus «utgår» [fra «Gud»/«Faderen»]. Dette emanasjonsspråket dukker utelukkende opp i de ovennevnte kristologiske tekstene og i én pneumatologisk tekst (Joh 15,26). På tilsvarende måte som i de kristologiske tekstene, oversettes det aktuelle ordet (*ekporeuomai*) her til «utgå», slik at Den hellige ånd «utgår fra Faderen». Et tilsvarende språk er også brukt om Den hellige ånd i den norske oversettelsen av den utvidede nikenske trosbekjennelsen fra 381. Her leser vi at Den hellige ånd «utgår fra Faderen»⁷³⁵ (*to ek tou patros ekporeuomenon*). Senere (i den athanasianske trosbekjennelsen) sies det at Ånden er «evig» på samme måte som Sønnen og Faderen. I en tidligere studie har Årstein Justnes

734 Rowan Williams, *Arius: Heresy and Tradition*, 2. utg. (London: SCM, 2001), 170.

735 Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke: Gudstjenester*, bd. 1 (Oslo: Verbum, 1992), 41.

og jeg hevdet at disse formularene (dvs. Joh 8,42; 13,3; 16,27–30; 17,8) i sin opprinnelige kontekst må forstås som sendelsesformularer og ikke som uttrykk for ontologisk opphav.⁷³⁶ Fokuset ligger på at Jesus er sendt av Gud; dette autoriserer Jesus til å handle og opptre på Guds vegne. Flere av primærøversetterne til NO78 og Bibel 2011 ser ut til å ha forstått uttrykkene på en tilsvarende måte, og har i tråd med dette foreslått oversettelser som sterkere understreker sendelsesmotivet (f.eks. «komme» o.l.). Slike gjengivelser vil i det følgende kalles «sendelsesformularer» siden de tilrettelegger for at uttrykkene skal leses som dette – i motsetning til gjengivelsen «utgå», som kan sies å tilrettelegge for en ontologisk lesning. Oversettelser som «utgå» forskyver fokuset fra at Jesus er sendt av Gud, og setter derimot Jesu opphav i sentrum.

I flere av Bibelselskapets oversettelser i denne perioden oversettes de kristologiske og pneumatologiske tekstene likt, selv om kildeteksten bruker forskjellige ord (*exerchomai* og *ekporeuomai*). Tanken bak kan være at tekstene gir uttrykk for samme tanke, der fokuset ligger på Sønnens og Åndens unike opphav i Gud. Veien fra første utkast til endelige utkast viser flere interessante tendenser i de aktuelle oversettelsene, som vi nå vender oss til.

Oversettelsesprosessen

Ungdomsoversettelsen

I flere av tekstene i Johannesevangeliet der Jesus sier hvor han kommer fra, forekommer det aoristformer av verbet *exerchomai*.⁷³⁷ Allerede i NO04/30 er det mulig å spore en tendens der gjengivelsen av *exerchomai* skiller seg ut fra hvordan verbet ellers er gjengitt i evangeliet, og at denne typen gjengivelse aktiveres når Jesus omtaler sitt forhold til Faderen. *Exerchomai* brukes normalt for å angi bevegelse fra et sted til et annet, noe som gir følgende oversettelser i NO04/30: «dra [derfra]» (Joh 1,43; 4,43), «gå ut [av]» (Joh 4,30; 8,59), «gå ut» (Joh 8,9; 10,9; 11,31; 12,13; 13,30.31; 18,1.16.29.38; 19,4.17), «komme ut» (Joh 11,44; 19,5;), «gå frem» (Joh 18,4), «gå avsted»

⁷³⁶ Justnes og Beckmann Klepp, «Amplified John?»

⁷³⁷ Ibid., 133.

(Joh 20,3; 21,3). I de følgende tekstene gjengis verbet derimot med «utgå».⁷³⁸ Dette er til en viss grad også videreført i UO59:

Tekst	NO04/30	UO59
Joh 8,42	Jesus sa til dem: Var Gud eders far, da elsket I mig; for <u>jeg er utgått fra Gud</u> og kommer fra ham; for jeg er heller ikke kommet av mig selv, men han har utsendt mig.	Da sa Jesus til dem: «Var Gud deres Far, da elsket dere meg; <u>jeg er jo utgått fra Gud</u> og kommer fra ham. For jeg er ikke kommet av meg selv; det er han som har sendt meg.
Joh 13,3	og da Jesus visste at Faderen hadde gitt alt i hans hender, og at <u>han var utgått fra Gud</u> og gikk til Gud,	men Jesus visste at Faderen hadde alt i hans hånd, og at <u>han var utgått fra Gud</u> og gikk til Gud.
Joh 16,27-28.30	for Faderen selv elsker eder, fordi I har elsket mig og trodd at <u>jeg er utgått fra Gud</u> . ²⁸ <u>Jeg er utgått fra Faderen</u> og kommet til verden; jeg forlater verden igjen og går til Faderen. [...] ³⁰ nu vet vi at du vet alt og ikke trenger til at noen spør dig; derfor tror vi at <u>du er utgått fra Gud</u> .	for han selv elsker dere fordi dere har elsket meg og har trodd at <u>jeg er utgått fra Gud</u> . ²⁸ Ja, <u>jeg er utgått fra Faderen</u> og er kommet til verden; jeg drar bort fra verden igjen, og går til Faderen.» [...] ³⁰ Nå kan vi være visse på at du vet alt, og kan gi svar uten å trenge til at noen spør deg; så nå tror vi at <u>du er kommet fra Gud</u> .»
Joh 17,8	for de ord som du gav mig, har jeg gitt dem, og de har tatt imot dem og kjent i sannhet at <u>jeg er utgått fra dig</u> , og de har trodd at du har utsendt mig.	For jeg har gitt dem de ord du ga meg, og de har tatt imot dem. Det er blitt helt klart for dem at <u>jeg er utgått fra deg</u> , og de har trodd at du har sendt meg.

Foruten det ene tilfellet i Joh 16,30 («kommet») viderefører UO59 løsningene fra NO04/30. I nynorskversjonen er det imidlertid annerledes. Dette har antakelig å gjøre med at NO38 hadde andre formuleringer enn NO04/30, og at UO61 i større grad fulgte NO38. NO38 og UO61 bruker «gjenge ut»/«gå ut» i Joh 8,42 og Joh 16,27-28, men «kome» i Joh 13,3; 16,30 og 17,8.⁷³⁹ NO38 og UO61 er altså mindre systematiske på dette punktet enn NO04/30 og UO59.

738 I *textus receptus*, som NO04/30 delvis baserte seg på, finner man 216 forekomster av dette verbet, mot 211 i Tischendorf og 212 i Westcott-Hort.

739 I de aktuelle tekstene har NO38 og UO61 følgende: Joh 8,42 (NO38: «eg hev gjenge ut frå Gud»/UO61: «eg har gått ut frå Gud»), Joh 13,3 (NO38: «at han var komen frå Gud og gjekk til Gud»/UO61: «at han var komen frå Gud og gjekk til Gud»), Joh 16,27-28.30 (NO38: «og trutt at eg hev gjenge ut frå Gud. ²⁸ Eg hev gjenge ut frå Faderen [...] ³⁰ difor trur me at du er komen frå Gud»/UO61: «og trutt at eg har gått ut frå Gud. ²⁸ Ja, eg har gått ut frå Faderen [...] ³⁰ så no trur vi at du er komen frå Gud») og Joh 17,8 (NO38: «at eg er komen frå deg»/UO61: «at eg er komen frå deg»).

Gjengivelsen av *ekporeuomai* i Joh 15,26 i NO04/30 er identisk med oversettelsen av de utvalgte kristologiske tekstene («sannhetens Ånd, som utgår fra Faderen»), selv om det altså ligger et annet gresk ord til grunn for oversettelsen.⁷⁴⁰ I NO04/30 oversettes *ekporeuomai* til «utgå» kun på dette stedet, der det gjengis annerledes enn i de 32 andre forekomstene av dette verbet i NT.⁷⁴¹ Totalt forekommer *exerchomai* og *ekporeuomai* over 240 ganger i NT. Dette gjengis kun syv ganger med «utgå», hvorav seks av tilfellene er i de utvalgte tekstene.⁷⁴² Alle disse tilfellene viser en tendens: Tekstene om Jesus oversettes annerledes enn andre tekster med tilsvarende ord. Særbehandlingen av disse stedene tilsier at man ønsker å få frem et bestemt poeng i oversettelsen. I og med at oversettelsen tilstreber likhet mellom de kristologiske og de pneumatologiske tekstene, virker det sannsynlig at man forutsetter at en felles tanke kommer til uttrykk i tekstene, en teologi som ligger *bak* tekstene. Det er ikke mulig å spore et konsistent mønster i Vulgatas gjengivelser av disse tekstene. Det er det imidlertid i Luthers oversettelse, der både *exerchomai* og *ekporeuomai* gjengis med ett ord, «ausgehen», som motsvarer det norske «utgå».⁷⁴³ Unntaket er Joh 13,3, der *exerchomai* gjengis med verbet «kommen»,⁷⁴⁴ ellers er det relativt konsistent gjennomført. Så vidt det har vært mulig å spore, ser Luthers oversettelse ut til å være det eldste eksempelet på

740 Dette ble derimot ikke videreført i UO59 («Sannhetens Ånd som går ut fra Faderen»).

741 *Ekporeuomai* er oversatt på følgende vis i NO04/30: «dra» (Apg 25,4), «dra ut» (Matt 3,5; Luk 3,7), «gå ut» (Matt 4,4; 15,11.18; 20,29; Mark 1,5; 7,15.19.20; 10,17.46; 11,19; 13,1; Luk 4,22; Joh 5,29; Apg 9,28; Ef 4,29; Åp 1,16; 4,5; 9,17.18; 11,5; 16,4; 19,5), «komme» (Mark 7,21), «komme ut» (Mark 7,23; Luk 4,37), «fare ut» (Apg 19,12) og «renne ut» (Åp 22,1).

742 I tillegg til de seks nevnte forekomstene er *exerchomai* også oversatt til «utgå» i NO04/30 Matt 2,6: «Og du Betlehem i Juda land, du er ingenlunde den ringeste blandt høvdingene i Juda; for fra dig skal utgå en høvding som skal være hyrde for mitt folk Israel.»

743 Luther gjengir tekstene slik: Joh 8,42 («Jesus sprach zu ihnen: Wäre Gott euer Vater, so liebte ich mich; denn ich bin von Gott ausgegangen und komme von ihm; denn ich bin nicht von selbst gekommen, sondern er hat mich gesandt»), Joh 15,26 («Wenn aber der Tröster kommen wird, den ich euch senden werde vom Vater, der Geist der Wahrheit, der vom Vater ausgeht, der wird Zeugnis geben von mir»), Joh 16,27–28.30 («denn er selbst, der Vater, hat euch lieb, weil ihr mich liebt und glaubt, dass ich von Gott ausgegangen bin.²⁸ Ich bin vom Vater ausgegangen und in die Welt gekommen; ich verlasse die Welt wieder und gehe zum Vater. [...]»³⁰ Nun wissen wir, dass du alle Dinge weißt und bedarfst dessen nicht, dass dich jemand fragt. Darum glauben wir, dass du von Gott ausgegangen bist») og Joh 17,8 (Denn die Worte, die du mir gegeben hast, habe ich ihnen gegeben, und sie haben sie angenommen und wahrhaftig erkannt, dass ich von dir ausgegangen bin, und sie glauben, dass du mich gesandt hast»).

744 Luther: «Jesus aber wusste, dass ihm der Vater alles in seine Hände gegeben hatte und dass er von Gott gekommen war und zu Gott ging.»

den aktuelle tendensen. Det er først og fremst særbehandlingen av disse tekstene som gjør at Luthers gjengivelser blir påfallende.⁷⁴⁵ Dette er også gjort konsekvent i de påfølgende oversettelsene fra bibelselskapene i Danmark (1907) og Sverige (1917).⁷⁴⁶ Det er noe uklart om disse og NO04/30 har fulgt Luthers oversettelse, og i tillegg gjort poenget konsistent ved også å oversette *exerchomai* i Joh 13,3 på tilsvarende vis. Det sentrale er uansett at oversettelsen støtter opp under forståelsen av Sønnens opphav slik den er beskrevet i den nikenske trosbekjennelsen.

Disse særegne oversettelsene ville fort kunne forsvinne i en ny oversettelse – med mindre noen ønsket å beholde formuleringene. Vi vender oss nå til oversettelsene i NO78.

NO78

I Bjørn Sandviks førsteutkast til Johannesevangeliet fra 1973 var alle de aktuelle kristologiske tekstene oversatt med sendelsesformularer, tilsvarende også i Joh 15,26.

Joh 8,42	Joh 13,3	Joh 15,26	Joh 16,27-28.30	Joh 17,8
For jeg er <u>gått ut</u> fra Faderen og er kommet til dere. Jeg er ikke kommet av meg selv, men han har sendt meg.	Jesus visste at Faderen hadde gitt alt i hans hånd, og at <u>han var kommet</u> fra Gud og gikk tilbake til Gud.	Når Talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Faderen, Sannhetens Ånd som <u>går ut</u> fra Faderen, da skal han vitne om meg.	for han selv elsker dere fordi dere har elsket meg og trodd at <u>jeg er kommet</u> fra Faderen. ²⁸ <u>Jeg er kommet</u> fra Faderen til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Faderen. [...] ³⁰ Nå vet vi at du vet alt, og det ikke er nødvendig å stille deg spørsmål. Derfor tror vi at <u>du er kommet</u> fra Gud.	For jeg har gitt de ord du gav meg, og de har tatt imot dem. Så har de fått kjenne fullt ut at <u>jeg er kommet</u> fra deg, og de har trodd at du har sendt meg.

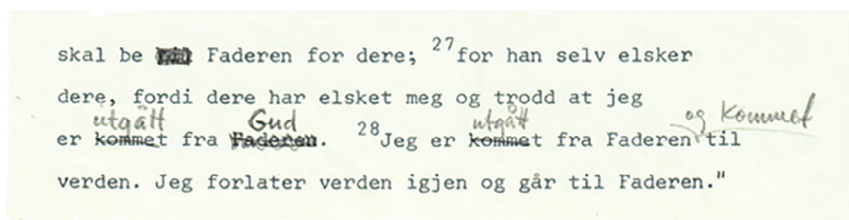
745 «Ausgehen» er brukt 23 ganger i Luthers NT-oversettelse. I 18 av disse tilfellene ligger *exerchomai* bak, hvorav seks av tilfellene forekommer i de aktuelle kristologiske tekstene. I kun to av disse tilfellene ligger *ekporeuomai* bak (Joh 15,26 og Åp 22,1). Av de øvrige tilfellene ligger *exerchomai* bak (Matt 13,49; 20,1; 24,27; Mark 5,30; Luk 2,1; 8,46; Joh 10,9; Apg 1,21; Rom 10,18; 1 Kor 14,36; 1 Joh 2,19; 4,1; 2 Joh 7; 6). I det siste tilfellet (Luk 1,53) ligger *exapostellō* bak.

746 Dette gjelder den danske autoriserte oversettelsen av Det nye testamente fra 1907 og SVE1917.

Tendensen fra NO04/30 var også å finne i flere av bibeloversettelsene Sandvik sammenlignet med. Flere av dem (SVE1917, DO48, Hedegård, Zürcher, Wilckens) hadde valgt en tilsvarende konsekvent gjengivelse med «utgå»/«ausgehen» for alle de aktuelle tekstene.⁷⁴⁷ Det betyr at Sandvik har valgt bort disse gjengivelsene til fordel for gjengivelser som i sterkere grad uttrykte sendelse fremfor opphav – lik de andre oversettelsene han sammenlignet med.⁷⁴⁸

Tekstene endres

Ved OU-møtene 17. og 21. august 1973 ble Joh 16,27–28,30 og 17,8 endret fra «komme fra» til «utgå fra». Bildet nedenfor viser Bjørn Sandviks utkast og hans håndskrift.⁷⁴⁹

I utklippet ser man at «komme» blir endret til «utgå» i Joh 16,27–28. I Joh 17,8 finner man samme endring. Endringene er identiske i Aalens utkast. Utstrykningene og endringene må ha blitt foreslått under selve OU-møtet. Det er ikke mulig å spore noe i merknader som ble sendt ut i forkant

747 NEB NT hadde også en tilsvarende variant i Joh 8,42 («God is the source of my being»), men oversetter de andre kristologiske tekstene med «come» og Joh 15,26 med «issue from». RSV følger også samme tendens med gjengivelsen «proceed from» («Proceed from» vil her tilsvare «utgå fra», jf. betydning 1 under «proceed from» på ordnett.no: «komme av, ha sin opprinnelse i, være resultat av») i tre av tekstene (Joh 8,42; 13,3; 15,26). I de resterende tekstene (Joh 16,27–28,30; 17,8) oversettes ordet derimot med «come». Einheitsübersetzung veksler mellom «ausgehen» (Joh 8,42; 15,26; 16,27,28; 17,8) og «kommen» (Joh 13,3; 16,30). Som nevnt oversatte også Luther alle uttrykkene med «ausgehen», med unntak av Joh 13,3. KJV oversetter til «proceed forth» i Joh 8,42, og «proceed from» i Joh 15,26, og ellers med «come» i de resterende tekstene.

748 De resterende oversettelsene Sandvik sammenlignet med, har oversatt de aktuelle stedene med sendelsesformularer, med «komme» o.l. Dette gjelder Jérusalem, TEV NT, JB, Gute Nachricht, Bonnes Nouvelles og TOB NT.

749 Markert på flere oversettelsesmanuskripter med blyant. BS, 062/4-56-1.

av møtet.⁷⁵⁰ Verken språkkonsulent Ingard Hauge eller OU-formann Sverre Aalens forhåndskommentarer nevner noe om dette.⁷⁵¹ Senere ble formuleringen i de resterende tekstene (Joh 8,42; 13,3; 15,26) endret til «utgå».⁷⁵² Dette er foreslått endret i et dokument fra OU til sentralstyret fra april 1974.⁷⁵³ Her er det altså OU som foreslår endringene i de aktuelle tekstene: Joh 8,42 er endret fra «gått ut» til «utgått», Joh 13,3 fra «kommet fra Gud» til «utgått fra Gud» og Joh 15,26 fra «gått ut» til «utgår». Selv om forhåndskommentarene ikke setter oss på sporet, er det likevel tydelig at det er i OU endringene har skjedd og vurderingen er gjort. Endringene forekommer kun i særegne kristologiske tekster og i én pneumatologisk tekst, og det er derfor nærliggende å tenke seg at det var en teolog som var ansvarlig for endringen, særlig siden dette er teologisk «særspråk». I og med at Sandvik allerede hadde oversatt de aktuelle tekstene som sendelsesformularer, er det naturlig å foreslå Sverre Aalen som en sentral person bak endringene. Det avgjørende er uansett ikke hvem forslaget kom fra, men at oversettelsesvalgene gjenspeiler en bestemt forståelse av Jesus som samsvarer med den nikenske forståelsen.

Formuleringen i Joh 15,26 om Den hellige ånd «som utgår fra Faderen», var nå identisk med formuleringen i den nye liturgien i Den norske kirke, der det i den (utvidede) nikenske trosbekjennelsen het: «Vi tror på Den Hellige Ånd, som er Herre og gjør levende, *som utgår fra Faderen* [...]» (min uth.). Den nikenske trosbekjennelsen var ikke tidligere brukt i liturgien i Den norske kirke, men kom nå med i høymessen og i den endelige

750 BS, 063/4-56-3.

751 I Sandviks kopi av førsteutkastet er det riktignok markert «Hauge» i marginen to ganger, både i Joh 16,27-30 og 17,8, selv om det også er gjort stilistiske endringer i begge versene. I marginen til 17,8 er Hauges forslag derimot rettet mot en annen formulering, og Sandvik har strøket ut hans forslag i marginen. Dette kan tyde på at endringen i 16,27-30 heller ikke skyldtes Hauges forslag. I Aalens kopi er endringen også synlig, men ingenting her antyder at det var forårsaket av Hauges forslag. BS, 062/4-56-1.

752 Endringen i Joh 15,26 er oppsiktsvekkende. Endringen fra «går ut» til «utgå» tyder på at Bibelselskapet ikke anser disse to formene som ensbetydende.

753 BS, 063/4-56-3. Dokumentet er markert med overskriften «Rettelser i Johannesevangeliet. Foreslått av OU for steder sendt tilbake av landsstyret 74, 23-24. april 1974». I dokumentet fra landsstyret med listen over rettelsener er ingen av disse tekstene omtalt. Dokumentet melder om at «Noen nye endringer er også kommet til. De er merket med +». Både Joh 8,42; 13,3 og 15,26 har dette pluss tegnet, noe som indikerer at forslagene er fremmet av OU.

liturgien fra 1977.⁷⁵⁴ Formuleringen var for øvrig også identisk med ordlyden i prøveordningen for høymessen fra 1969.⁷⁵⁵ Disse formuleringene lå altså på bordet en stund før utarbeidelsen av Johannesevangeliet. Bjørn Sandvik, som laget førsteutkastet, var selv medlem i Liturgikommisjonen, som utarbeidet formuleringene. Han var altså klar over ordlyden i trosbekjennelsen, men valgte ikke å samkjøre teksten (Joh 15,26) med bekjennelsesteksten. Den nye formuleringen i Joh 15,26 og de øvrige kristologiske tekstene fremhever nå at Sønnen og Den hellige ånd har sin unike opprinnelse i Guds vesen, ulikt den øvrige skapelsen. Dette er selv sagt ikke den eneste mulige lesningen av «utgå». «Utgå» kan også forstås som en sendelse i betydning «komme», selv om det ikke er den mest nærliggende lesningen og vanligste bruken i norsk.⁷⁵⁶ Hendelsene i Bibelselskapet, der førsteutkastet med tydelige sendelsesformularer, «komme» endres til «utgå», tilsier likevel at oversetterne ønsket å tilrettelegge for en annen betydning enn «komme». På denne måten tilrettelegger oversettelsen for at tekstene skal kunne leses i lys av tradisjonen, som en beskrivelse av indre-trinitariske forhold.

Man finner også en bruk av «utgå» i betydning opprinnelse/avstamning i NO78, nemlig i Hebr 7,14: «Det er en kjent sak at vår Herre er utgått (*anatetalken*) fra Judas ætt», men her er det altså verbet *anatellō* som ligger bak. Ellers forekommer formuleringen «utgå» kun i to andre tilfeller i NT NO78. I Kol 2,9 er ikke ordet en oversettelse av et gresk ord, men er sannsynligvis satt inn for å lette lesningen på norsk.⁷⁵⁷ I det andre tilfellet (1 Joh 2,19) ligger *exerchomai* bak: «De er utgått fra oss, men de var ikke av oss» (*ex hēmōn exēlthan all' ouk ēsan ex hēmōn*). I denne teksten ser ordet ut til å ha en tilnærmet lik funksjon som «komme». Foruten

754 Den norske kirke, *Gudstjenester og kirkelige handlinger for Den norske kirke* (Oslo: Andaktsbokselskapet, 1978), 21. Se også Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke: Gudstjenester*, 41.

755 Liturgikommisjonen av 1965, *Musikken til prøveordningen for høymessen i Den norske kirke* (Oslo: Andaktsbokselskapet, 1969), 24. Formuleringen var også lik i den offentlige utredningen, Liturgikommisjonen av 1965, *Ny ordning for Høymessen: Delutredning* (Oslo: Universitetsforlaget, 1976), 3.

756 *Norsk ordbok* oppgir følgende eksempel under betydning 1 av «utgå»: «han utgikk (dvs. kom, stammet) fra et gammelt embetsmannsmiljø», via www.ordnett.no.

757 Det første tilfellet er Kol 2,19: «[...] og holder ikke fast på ham som er hodet. Men fra ham utgår hele legemets vekst slik Gud vil den skal være [...]». Oversettelsen «utgår» er her ikke en direkte oversettelse av ett gresk ord i kildeteksten, selv om det antakelig er en forklaring av ordet *auxō* («vokse»).

i de aktuelle tekstene er 1 Joh 2,19 det eneste tilfellet der *exerchomai* er oversatt med «utgå». Tendensen i NO78 er svært lik den i NO04/30. Av de 240 forekomstene i NT av *exerchomai* og *ekporeuomai*, er ordene kun gjengitt med «utgå» i syv tilfeller, hvorav seks av tilfellene er i de utvalgte tekstene – nøyaktig slik som i NO04/30. Den endelige bokmålsteksten ble slik i NO78:

Joh 8,42	Joh 13,3	Joh 15,26	Joh 16,27-28.30	Joh 17,8
For jeg er <u>utgått</u> fra Gud og er kommet til dere. Jeg er ikke kommet av meg selv, men han har sendt meg.	Jesus visste at Faderen hadde gitt alt i hans hånd, og at <u>han var utgått</u> fra Gud og gikk til Gud.	Når talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Faderen, sannhetens Ånd som <u>utgår</u> fra Faderen, da skal han vitne om meg.	for han selv elsker dere fordi dere har elsket meg og trodd at <u>jeg er utgått</u> fra Gud. ²⁸ <u>Jeg er utgått</u> fra Faderen og kommet til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Faderen. [...] ³⁰ Nå forstår vi at du vet alt, og du ikke har bruk for at noen stiller deg spørsmål. Derfor tror vi at <u>du er utgått</u> fra Gud.	For jeg har gitt dem de ord du gav meg, og de har tatt imot dem. Nå vet de i sannhet at <u>jeg er utgått</u> fra deg, og de har trodd at du har sendt meg.

Nynorskteksten fikk tilsvarende formuleringer. Her brukte man «gå ut» i stedet for «utgå». I Joh 15,26 ble nynorskteksten identisk med den niken-ske trosbekjennelsen i den nye liturgien, der det het at «Den Heilage Ande [...] går ut frå Faderen».⁷⁵⁸

Bibel 2011

I Reidar Aasgaards førsteutkast av Johannesevangeliet fra desember 2001 var de aktuelle kristologiske tekstene oversatt med sendelsesformularer, med unntak av Joh 13,3, der «utgått» var bevart. Derimot var «utgått» endret i Joh 15,26:

758 Liturgikommisjonen av 1965, *Musikken til prøveordningen for høymessen i Den norske kirke*, 24. Slik ble det også i den endelige liturgien, Den norske kirke, *Gudstenester og kyrkjelege handlingar for Den norske kyrkja* (Oslo: Andaktsbokselskapet, 1978), 45. Se også Den norske kirke, *Gudstenebok for Den norske kyrkja* (Oslo: Verbum, 1996), 41.

Joh 8,42	Joh 13,3	Joh 15,26	Joh 16,27-28.30	Joh 17,8
For <u>jeg kommer</u> fra Gud og er fra ham. Jeg er ikke kommet på egne vegne, men han har sendt meg.	Jesus visste at hans Far hadde gitt alt i hans hånd, og at <u>han var utgått</u> fra Gud og gikk til Gud.	Når hjelperen kommer, han som jeg skal sende dere fra min Far, sannhetens Ånd som <u>går ut</u> fra Far, da skal han vitne om meg.	for han selv elsker dere, fordi dere har elsket meg og trodd at <u>jeg er kommet</u> fra Gud. ²⁸ <u>Jeg drog ut</u> fra min Far og kom til verden. Jeg forlater verden igjen og <u>går til Far</u> . ³⁰ Nå forstår vi at du vet alt og kan gi svar før du blir spurt. Derfor tror vi at <u>du er kommet</u> fra Gud.	For jeg har gitt dem de ord du gav meg, og de har tatt imot dem. Nå vet de i sannhet at <u>jeg er kommet</u> fra deg, og de har trodd at du har sendt meg.

I sitt førsteutkast hadde Aasgaard, på samme vis som Sandvik i NO78, valgt bort gjengivelsene som var å finne i flere av oversettelsene han sammenlignet med. For Aasgaards del betydde dette at han hadde erstattet løsningene i NO78 med formulærer som tydeligere kan indikere sendelse («komme»/«dra ut»), med unntak av Joh 13,3, der «utgå» var beholdt. Sett i lys av de nye formuleringene i de andre tekstene, var Joh 13,3 antakelig en konsistensglipp i førsteutkastet. Joh 15,26 var også endret, fra «utgå» til «gå ut». Foruten løsningene i NO78 har Aasgaard altså valgt bort flere oversettelser med tilsvarende gjengivelser som NO04/30 og NO78/85. Blant disse er SO2000, som han hadde mest nytte av å sammenligne med.⁷⁵⁹ SO2000 er imidlertid inkonsekvent, og har «utgå» i Joh 8,42; 13,3 (og 15,26) og «komma»/«lämna» i de resterende tekstene. Gjengivelsen «utgå»/«ausgehen»/«udgå» er konsistent gjennomført i alle de aktuelle tekstene i Zürcher, Elberfelder, NB88 og DO92. Gjengivelsen «utgå» er inkonsistent gjennomført sammen med «komme» i flere av oversettelsene som ble brukt til sammenligning.⁷⁶⁰ Aasgaards gjengivelser skiller

⁷⁵⁹ Telefonintervju 26.3.15.

⁷⁶⁰ Luther er konsekvent utenom i Joh 13,3. BF97 har «utgå» i Joh 8,42 og 16,28.30, men «komme» i Joh 13,3 og 16,27, og «gå ut» i Joh 15,26. KJV oversetter til «proceed forth» i Joh 8,42 og «proceed from» i Joh 15,26, ellers med «come» i de resterende tekstene. NASB har «proceed forth» i Joh 8,42 og 15,26, men «come forth» i de resterende tekstene. Gunnes har «utgå» i alle de aktuelle tekstene utenom i 17,8, som han oversetter med «komme». REB (revisjonen av NEB) følger her sitt opphav, og gjengir Joh 8,42 med «God is the source of my being», men oversetter andre kristologiske tekster med «come» og Joh 15,26 med «issue from». NJB gjengir Joh 8,42 som «I have my origin in God», og utviser samme tendens som REB. I de øvrige kristologiske tekstene gjengis

seg derfor ut fra flere av oversettelsene han sammenlignet med, selv om flere også bruker «komme». Oversettelsene NRSV, NAB og NIV gjengir *exerchomai* konsekvent med «komme».

I kommentaren som fulgte utkastet, har Aasgaard skrevet følgende:

8,42 utgått, brukes vel ikke slik på norsk (utgatte sko, utgått på tid)? 8,42 eller:

For jeg stammer fra Gud og kommer fra ham.

15,26 går ut (NN), eller som før: utgår

16,30 NO «utgått» virker stivt og for teologisk-religiøst. Man utgår på dato og av sortimentet, men ikke fra Gud.⁷⁶¹

Både oversettelsen og kommentarene vitner om at oversetteren anså «utgått» som en spesiell løsning. Like fullt er hans alternativ til Joh 8,42 («stammer fra Gud») ikke langt unna en tilsvarende betydning, men det faller utenfor språkbruken i trosbekjennelsene. I den første kommentaren til Joh 8,42 kan man få inntrykk av at han ikke har merket seg den teologiske betydningen, men kommentaren til Joh 16,30 demonstrerer i det minste at han har oppfattet det som «teologisk-religiøst». I intervju forteller Aasgaard at han tenkte at «utgå» muligens ville kunne ha en spesiell religiøs betydning, og at han med «teologisk-religiøst» refererte til «kana'ans språk generelt, implisitt også til slikt språk i trosbekjennelsene», selv om han ikke knyttet dette klart til dem.⁷⁶² Han presiserer at hans kommentar først og fremst relaterte seg til hva som ville være gangbart i moderne norsk språkføring.⁷⁶³ I tråd med retningslinjene om å ta oversettelsen «nærmere språket vårt» søkte han derfor å oppdatere dette rent norskspråklig, slik han beskriver det selv.⁷⁶⁴ Aasgaard presiserer at hans gjengivelse også var i tråd med gresk språk: «Forekomstene av *exerchomai* og *ekporeuomai* var ikke «særpråk» i samme grad som det fremtrer her [i NO78 med «utgå»].⁷⁶⁵

ordet konsekvent med «come», mens Joh 15,26 gjengis med «issue from». Amplified gjengir Joh 8,42 med «I proceeded (came forth)», mens de andre kristologiske tekstene gjengis med «come [forth]». TOB gjengir de kristologiske tekstene derimot konsekvent med «sortir», og «procéder» i Joh 15,26.

761 BS, digitalt arkiv, 44JOHB1C.doc.

762 Intervju via Skype 8.7.16.

763 Intervju via Skype 8.7.16.

764 Intervju via Skype 8.7.16.

765 Intervju via Skype 8.7.16.

Aasgaards førsteutkast gikk nå til teologisk hovedkonsulent Gunnar Johnstad. I motsetning til Aasgaard ønsket Johnstad å bevare løsningen i NO78. Konfrontert med endringen i Joh 8,42 kommenterer han:

v. 42 Synes nåværende tekst med «utgått fra» og «kommet» bedre ivaretar de greske verbene enn det nye forslaget. Er usikker på det filologiske argumentet i marginen – det må i så fall vel også gjelde 13,3 (mens 16,27f.30 og 17,8 er endret).⁷⁶⁶

Johnstads argument for å beholde «utgått fra» for *exerchomai* handler altså her om at han mener de «bedre ivaretar de greske verbene enn det nye forslaget». Gjengivelsen av det andre verbet, *hēkō*, var noe usynliggjort gjennom Aasgaards forslag («For jeg kommer fra Gud og er fra ham»). For øvrig ser Johnstad ut til å behandle de andre tekstene som en enhet, det vil si som at de uttrykker samme meningsinnhold. I Johnstads kommentar til Joh 15,26 blir dette tydelig:

v. 26 Foretrekker «utgår» for «går ut», jf. i NO –78/85 Joh 8,42; 13,3; 16,27f.30 og 17,8; jf. også Kol 2,19. Noen forskjell mellom *ekporeuomai* (her) og *ekserkjomai* (om Jesus som utgår fra sin Far) er det ikke mulig – eller nødvendig – å lage på norsk.⁷⁶⁷

Kommentaren er denne gangen litt mer utdypende, selv om det fortsatt ligger en del implisitte føringer i utsagnet. Det bekrefter igjen at han anser alle versene som en enhet. Hva var egentlig problemet med «komme», når dette tross alt harmonerer med hvordan verbet ellers er gjengitt i Johannesevangeliet? Problemet må ha vært at «komme» gir uttrykk for et annet meningsinnhold enn hva Johnstad «foretrekker», og at han foretrekker «utgå» fordi det fremmer dette bestemte meningsinnholdet. Ifølge Johnstad er det verken «mulig» eller «nødvendig» å skille mellom *exerchomai* og *ekporeuomai* i denne sammenhengen. Det er selvsagt mulig å atskille disse termene i en norsk oversettelse (jf. Aasgaards utkast). Nøkkelordet er nok her «nødvendig». Kommentaren tilsier at Johnstad forstår det som at det er samme tanke som ligger bak, og derfor er det ikke nødvendig å skille mellom termene. De uttrykker samme tanke, og derfor bør det vises i oversettelsen. Tanken reflekterer en forståelse om at Den hellige ånd og Jesus emanerer og har sin unike opprinnelse i Gud.

⁷⁶⁶ BS, digitalt arkiv, KOMM JOH BM.doc.

⁷⁶⁷ BS, digitalt arkiv, KOMM JOH BM 14ff.doc.

Teksten gikk nå til oversettergruppen, som hadde sitt møte 14.–16. mars 2002. Nynorskteksten var ferdig kun to dager før møtet, og ble ikke diskutert. På møtet ble det gjort følgende vedtak om Joh 8,42:

8,42 bm: For jeg er utgått fra Gud og
kommer fra ham.
 (er) kommet hit/til dere.
 nå er jeg her.
 er nå her.⁷⁶⁸

Vedtaket viser at Johnstad har fått gjennomslag for sitt forslag om «utgå». Endringen innebar at «utgått» erstattet «jeg er kommet», mens *hēkō* ble gjengitt med «komme». Referatet stopper på Joh 12,50. På tekstmøtet 9. april 2002 fortsatte gruppen videre på kapittel 15 i bokmålsversjonen. Her heter det til Joh 15,26 at «formuleringen «som går ut» blir stående», på tross av Johnstads forslag om «utgå».⁷⁶⁹ Vedtaket i 16,28 viser at Johnstad har fått gjennomslag for sitt syn, selv om vedtaket ble «gått ut» i stedet for «utgått» («Jeg er gått ut fra Far og er kommet til verden».)⁷⁷⁰ Et tilsvarende vedtak er gjort for 17,8b: «mg: Nå vet de i sannhet at jeg er gått ut fra deg.»⁷⁷¹ Vedtakene om «gå ut» i stedet for «utgå» må antakelig ha fått tilbakevirkende kraft på det tidligere vedtaket om Joh 8,42 («utgå»). Dette er reflektert i den andre versjonen av bokmålsteksten, som sammen med førsteutkastet på nynorsk ble behandlet i oversettergruppen 5.–7. september 2002. Teksten så nå slik ut:

Joh 8,42	Joh 13,3	Joh 15,26	Joh 16,27-28.30	Joh 17,8
For <u>jeg er gått ut</u> fra Gud og kommer fra ham.	Jesus visste at hans Far hadde gitt alt i hans hender, og at <u>han var gått ut</u> fra Gud og gikk til Gud.	Jeg skal sende dere hjelperen fra Far, sannhetens Ånd som <u>går ut</u> fra ham, og når den kommer, skal den vitne om meg.	For han selv elsker dere, fordi dere har elsket meg og trodd at <u>jeg er kommet</u> fra Gud. ²⁸ <u>Jeg er gått ut</u> fra Far og er kommet til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Far. ³⁰ Nå forstår vi at du vet alt og kan gi svar før du blir spurt. Derfor tror vi at <u>du er kommet</u> fra Gud.	Nå vet de i sannhet at <u>jeg er gått ut</u> fra deg, og de har trodd at du har sendt meg.

768 BS, digitalt arkiv, 14.-16.3.02. Paulusgruppa.doc. (understrekning i orig.).

769 BS, digitalt arkiv, 9.4.02. Tekstmøte i Paulusgruppa. Joh 15-21.doc.

770 BS, digitalt arkiv, 9.4.02. Tekstmøte i Paulusgruppa. Joh 15-21.doc.

771 BS, digitalt arkiv, 9.4.02. Tekstmøte i Paulusgruppa. Joh 15-21.doc.

Her ser man at «gå ut» er innført i Joh 8,42; 13,3; 15,26; 16,28 og 17,8. Selv om Johnstad ikke fikk gjennomslag for sitt opprinnelige ønske om å bevare «utgå», ble ønsket likevel ivaretatt i og med at man brukte ett og samme ord i oversettelsen for de to greske ordene. Videre er det noe merkelig hvorfor gjengivelsen av *exerchomai* ikke er rettet i 16,27,30. «Gå ut» ble nå hovedgjengivelsen. Selv om «utgå» (og ikke «gå ut») er brukt i Den norske kirkes offisielle bokmålsversjon av den nikenske trosbekjennelsen,⁷⁷² er «gå ut» blant annet brukt i den «nye» oversettelsen av bekjennelsesskriftene i *Konkordieboken* fra 1985, der «går ut» brukes om Den hellige ånd både i den nikenske og den athanasianske trosbekjennelsen.⁷⁷³ Samtidig er «gå ut» brukt i Den norske kirkes offisielle nynorskversjon av den nikenske trosbekjennelsen.

Denne versjonen av bokmålsutkastet ble også sendt ut til den kirkelige responsgruppen. Arkivet inneholder kommentarene fra fem KRG-medlemmer, men ingen av dem har kommentert oversettelsen av de aktuelle uttrykkene.⁷⁷⁴

Nynorskteksten ble diskutert på samme møte (5.–7.9.2002), men kun ut kapittel 6. Det er derfor ikke mulig å spore noen vedtak om de aktuelle tekstene, og det resterende (fra kap. 6 og utover) ble aldri satt opp til ny gjennomgang i oversettergruppen. Like fullt er førsteutkastet tilgjengelig, og det vitner om at Sagrusten har bevart tilsvarende formulering («gå ut») som NO78 nynorsk i alle de aktuelle uttrykkene, også i Joh 16,27,30. Med unntak av inkonsekvensen i bokmålsteksten i Joh 16,27,30 er førsteutkastet til nynorsk identisk med hensyn til ordvalg («gå ut»). Kan det tenkes at Sagrusten hadde implementert de tidligere vedtakene om bokmålsteksten i sitt førsteutkast? Dette virker usannsynlig i og med at utkastet ble ferdig to dager før vedtakene om bokmålsteksten ble gjort på møtet 14.–16. mars 2002. Gjengivelsen er derfor et selvstendig valg av oversetteren. Sagrusten endret ikke teksten på de aktuelle stedene slik Aasgaard gjorde. Fra Aasgaards andre utkast stod de uforandret frem mot styrets foreløpige godkjenning av tekstene, og dermed den påfølgende publiseringen av *NTR 4, Joh*, i 2004. *NTR 4* har ingen kommentarer om oversettelsen av

772 Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke*, 41.

773 Jens Olav Mæland, *Konkordieboken* (Oslo: Lunde forlag, 1985), 18 og 20.

774 BS, mappe «KRG-tekster I».

exerchomai eller *ekporeuomai* i de aktuelle tekstene. Etter publiseringen av *NTR* 4 skjedde det imidlertid noen endringer sent i prosessen. Verken Paal-Helge Haugen eller Hanne Ørstavik hadde noen merknader om det aktuelle oversettelsesspørsmålet i disse tekstene da de leste gjennom hele NT frem mot 2005.⁷⁷⁵ Styret gav sin endelige godkjenning av Johannesevangeliet på styremøtet 3. februar 2005. Gjengivelsen av *exerchomai* og *ekporeuomai* i de godkjente tekstene var da identisk med tekstene slik de var publisert i *NTR* 4.

Endringer på «overtid»

I tidsrommet 10.–20. mai 2005 ble «utgå» likevel gjeninnført to steder i bokmålsteksten. I Joh 13,3 ble «han var gått ut» endret til «han var utgått», og 16,28 ble endret fra «jeg er gått ut fra Far» til «jeg er utgått fra Far».⁷⁷⁶ Endringen er signifikant og påfallende i og med at dette var en formulering (minst) én sentral aktør ønsket å beholde. Endringen er også påfallende fordi den bryter med konsistensen om å velge «gå ut» fremfor «utgå», som altså var innført i teksten. Den type endringer redaksjonskomitéen var berettiget til å gjøre på dette stadiet, var enten av stilistiske eller konsistensmessige grunner. Når endringen derimot bryter konsistensen, er det et signal om at noen i redkom ønsket å fremheve et bestemt meningsinnhold. Man kan spørre om det er noen forskjell mellom «gå ut» og «utgå». Det foreligger en nyanseforskjell mellom de to ordene i det norske språket. På bokmål er det i alle fall ofte en stor forskjell i betydningen mellom når preposisjon eller adverb plasseres sammen med verbet som forstavelse, og når det plasseres etter verbet. Når det settes før, får verbet ofte særbetydninger eller blir mer abstrakte. Når det plasseres etter, blir det mer konkret eller åpnere i betydning. Jf. for eksempel «overgå»/«gå over», «utføre»/«føre ut», «tilføre»/«føre til». I tilfellet «utgå»/«gå ut» er dette spesielt tydelig siden «utgå» vanligvis har en annen, og snevrere, betydning («utgå på dato» o.l.) enn «gå ut» (som også kan romme nyanse «utgå», jf. «gå ut på dato».) «Utgå» i bibelsammenheng er et klart

775 BS, boks 9 og 10.

776 Dette er sporet i det digitale arkivet gjennom backup-versjoner av bibelteksten i den aktuelle perioden. Alle versjoner etter 20.5. har «utgå», mens alle versjoner før 10.5. har «gå ut».

uttrykk for et særspråk (i en teologisk tradisjon), siden det i språket ellers (dvs. moderne norsk) har en annen betydning. Forskjellen mellom «gå ut» og «utgå» er derfor vesentlig.

Redaksjonskomitéen hadde ingen myndighet til å gjøre innholdsmessige endringer. Endringen dukker ikke opp i noen sakspapirer i det digitale arkivet, verken hos redkom, OU, diverse lesegrupper, i sluttredaksjon eller i styret. I stedet for å rette opp inkonsekvensen i Joh 16,27,30 i bokmålsteksten, har man altså i stedet innført en ny inkonsistens. På grunn av denne inkonsistensen i Joh 16,27,30 er bokmåls- og nynorskteksten noe forskjellige. Den endelige teksten fikk følgende utforming i NT05 og Bibel 2011:

Tekst	Bibel 2011 bokmål	Bibel 2011 nynorsk
Joh 8,42	Jesus svarte: «Var Gud deres far, da hadde dere elsket meg. <u>For jeg er gått ut</u> fra Gud og kommer fra ham. Jeg er ikke kommet av meg selv, men han har sendt meg.	Jesus sa til dei: «Var Gud far dykkar, så hadde de elska meg; for <u>eg har gått ut</u> frå Gud og er komen frå han. Eg er ikkje komen av meg sjølv, men han har sendt meg.
Joh 13,3	Jesus visste at Far hadde gitt alt i hans hånd, og at han var <u>utgått</u> fra Gud og gikk til Gud.	Jesus visste at Far hadde gjeve alt i hans hender, og at <u>han hadde gått ut</u> frå Gud og gjekk til Gud.
Joh 15,26	Når Talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Far, sannhetens Ånd som <u>går ut</u> fra Far, da skal han vitne om meg.	Når Talsmannen kjem, han som eg skal senda dykk frå Far, Sanningsanden som <u>går ut</u> frå Far, då skal han vitna om meg.
Joh 16,27-30	For Far selv elsker dere fordi dere har elsket meg og trodd at <u>jeg er kommet</u> fra Gud. ²⁸ <u>Jeg er utgått</u> fra Far og er kommet til verden. Jeg forlater verden igjen og går til Far.» ²⁹ Disiplene hans sier: «Nå taler du rett fram og ikke i bilder. ³⁰ Nå forstår vi at du vet alt og ikke trenger at noen spør deg. Derfor tror vi at <u>du er kommet</u> fra Gud.»	For Far sjølv elsker dykk fordi de har elska meg og trudd at <u>eg har gått ut</u> frå Gud. ²⁸ <u>Eg har gått ut</u> frå Far og er komen til verda. No dreg eg bort frå verda att og går til Far.» ²⁹ Då sa læresveinane: «No talar du rett fram og ikkje i likningar. ³⁰ No skjønar vi at du veit alt og ikkje treng at nokon spør deg. Difor trur vi at du <u>har gått ut</u> frå Gud.»
Joh 17,8	For jeg har gitt dem de ord du ga meg, og de har tatt imot dem. Nå vet de i sannhet at <u>jeg er gått ut</u> fra deg, og de har trodd at du har sendt meg.	For dei orda du gav meg, har eg gjeve dei. Og dei har teke imot og verkeleg forstått at <u>eg har gått ut</u> frå deg, og dei har kome til tru på at du har sendt meg.

Den katolske kirke responderer på NT05

I etterkant av publiseringen av NT05 fikk Den katolske kirke, nærmere bestemt Oslo katolske bispedømme, anledning til å gi en tilbakemelding på NT05. Uttalelsen er underskrevet 25. august 2008 av Heidi H. Øyma,

«På vegne av Biskop Bernt Eidsvig SS.CC av Oslo».⁷⁷⁷ I skrevet fremgår det at de ønsker en annen gjengivelse av *ekporeoumai* enn den som forekom i NT05 («sannhetens Ånd som går ut fra Far»). Endringsforslaget til Joh 15,26 blir sammen med to andre tekster fremhevet som «viktig» blant endringsforslagene til Johannesevangeliet. Her står det:

15,26 (pga. samklang med Credo, dette burde veie tungt for flere enn oss) [...] 26) ... sannhetens Ånd, som utgår fra Faderen, ...

*Samklang med Credo.*⁷⁷⁸

Interessant nok er det helt eksplisitt uttalt at katolikkene ønsket en endring i teksten for å få «samklang med Credo», det vil her si den nikenske trosbekjennelsen. Dette har antakelig å gjøre med den katolske tradisjonsforståelsen. Dermed blir det anerkjent å bruke tradisjonen som et argument i seg selv. Kommentaren forutsetter at tradisjonsargumentet burde veie tungt også for ikke-katolikker. I prosessene bak Bibelselskapets oversettelser ser dette gjennomgående ut til å ha vært viktig for enkelte aktører, både i NO04/30 og NO78. I forbindelse med Bibel 2011 kan man for første gang spore et skriftlig argument for samme gjengivelse som katolikkene foreslår ovenfor. Dette finner man først og fremst hos Johnstad, som argumenterte med at det ikke var «nødvendig» å skille gjengivelsen av *exerchomai* og *ekporeuomai* fra hverandre, og at ordene i disse tekstene burde gjengis med «utgå». Tankegangen kan se ut til å være identisk med katolikkenes, men argumentasjonen er derimot implisitt. Dette kan også ha å gjøre med at man ikke skulle ta hensyn til tradisjonen i oversettelsesprosjektet. Å argumentere ut fra en bestemt trosbekjennelse, ville derfor ikke vært et særlig godt argument for å få gjennomslag i oversettelsesarbeidet.

Bibelselskapet kommenterte ikke dette konkrete endringsforslaget i behandlingen av kommentarene, men den endelige teksten viser likevel at de ikke tok forslaget til følge. På dette punktet valgte altså Bibelselskapet ikke å samkjøre bokmålsteksten med trosbekjennelsen, mens nynorskteksten samstemmer med ordlyden i bekjennelsen.

⁷⁷⁷ BS, digitalt arkiv, Respons til NT05 fra en arbeidsgruppe i Den katolske kirke.doc.

⁷⁷⁸ BS, digitalt arkiv, Respons til NT05 fra en arbeidsgruppe i Den katolske kirke.doc.

Intervjuer

I intervju forteller Aasgaard, som i de andre tekstene, at han ikke var bevisst på at aktører ville legge teologiske føringer i oversettelsesarbeidet. Om dette tilfellet forteller han at han «ikke tenkte på at dette var språk fra trosbekjennelsene. Det burde kanskje ha vært i min tanke, men det var ikke det». Aasgaard sier at dette hadde å gjøre med «utgangspunktet for oversettelsesprosjektet, at det skulle være i tråd med bibelfaglige kriterier, og at vi ikke skulle skjele til tradisjonen [...]». Aasgaard mener kommentaren fra Johnstad ovenfor er uheldig med hensyn til konsistensprinsippet, og «teologisk tildekkende».⁷⁷⁹ Selv om Aasgaard eller noen av de andre aktørene ikke skal ha oppfattet den teologiske betydningen av «utgå», måtte Johnstad også argumentere norskspråklig (jf. Aasgaards norskspråklige motargument) for å få gjennomslag for sitt synspunkt (s. 109).

Språklig og eksegetisk drøfting

Konsistens

Av de 212 gangene *exerchomai* forekommer, gjengis verbet med «utgå» kun i to tilfeller, nemlig i Joh 13,3 og 16,28.⁷⁸⁰

Både «gå ut» og «komme» er en ganske vanlig gjengivelse av *exerchomai* i Bibel 2011.⁷⁸¹ Gjengivelsen av *exerchomai* i Joh 8,42 og 17,8 («gå ut») og 16,27,30 («komme») skiller seg derfor ikke ut fra hvordan verbet ellers er oversatt. Det er likevel én ting som er særegen for alle gjengivelsene av ordet i 8,42; 13,3; 16,27–28,30 og 17,8: I alle disse seks forekomstene står verbet i aorist. *Exerchomai* forekommer 180 ganger i aorist i NT. Likevel er det kun i disse seks tilfellene og i ett annet tilfelle (2 Joh 6) at verbet

⁷⁷⁹ Intervju via Skype 8.7.16.

⁷⁸⁰ I NO78 var 1 Joh 2,19 det eneste øvrige tilfellet der *exerchomai* var oversatt med «utgå». I førsteutkastet og i den endelige versjonen av bokmålsteksten i Bibel 2011 er dette oversatt med «komme». Det er ikke mulig å spore kommentarer i prosessen om at noen ønsket å bevare «utgå» i dette tilfellet, slik som i de aktuelle tekstene.

⁷⁸¹ *Exerchomai* er gjengitt med «gå ut» mange steder (eks. Matt 24,26; Luk 10,10; 14,21,23; Joh 10,9; 11,31; 12,13; 18,16.29.38; 19.4.17; 1 Kor 5,10; Hebr 13,13), og mange steder med «komme» (eks. Matt 2,6; 8,28; 15,19.22; Mark 1,38; 8,11; Joh 11,44; 19,5; Åp 9,3; 14,15)

gjengis med presens eller preteritum perfektum (dvs. perfektum eller pluskvamperfektum), nemlig at Jesus er/var utgått/kommet/gått ut. Dette forekommer også i gjengivelsene i NO04/30 og NO78/85. Det kan være at Aasgaard ubevisst bevarte uttrykkene i presens eller preteritum perfektum fordi det var oversatt slik i NO78/85, og siden arbeidet med Bibel 2011 startet som en revisjon av NO78/85. Aasgaard byttet likevel ut «utgå» med «komme» i flere av tilfellene.

I teksten om «sannhetens ånd» (Joh 15,26) ble *ekporeuomai* gjengitt med «går ut». Slik er ordet oversatt i flere andre tilfeller i Bibel 2011.⁷⁸² Oversettelsen av dette ordet i Joh 15,26 skiller seg derfor ikke ut fra hvordan ordet ellers er oversatt, ettersom ønskene fra Johnstad og Den katolske kirkes responsgruppe ikke fikk gjennomslag.

Exerchomai og *ekporeuomai* i moderne kommentarlitteratur og leksika

Exerchomai er brukt på mange måter. Svært ofte betegner verbet bevegelse. I noen få tilfeller i NT ser det ut til å betegne avstamning (Hebr 7,5 og Matt 2,6). I NO78 og Bibel 2011 er ordet oversatt med «nedstamme» i Hebr 7,5 og «komme» i Matt 2,6. Betydningen «nedstamme/avstamme» har dermed leksikalsk belegg i NT.⁷⁸³ Det betyr at man ikke kan utelukke denne betydningen i de kristologiske tekstene på et rent leksikalskt grunnlag. For de kristologiske tekstene vil konteksten og verbformene være det mest avgjørende for å bestemme betydningen.⁷⁸⁴ Likevel vil jeg hevde at «utgå» på norsk skiller seg ut betydningsmessig fra «nedstamme» fordi «utgå» har et langt mer abstrakt meningspotensial (se s. 281–2).

Bauers leksikon, som ble brukt i både NO78 og Bibel 2011, knytter de johanneiske tekstene til en annen betydning.⁷⁸⁵ Bauer samler de utvalgte

782 Foruten tilfellet i Joh 15,26 er *ekporeuomai* gjengitt slik i Bibel 2011: «dra ut» (Matt 3,5; 20,29; Mark 1,5; 10,46; 11,19; Luk 3,7; Åp 16,14), «dra [bort]» (Mark 6,11; 10,17), «komme» (Matt 4,4; Mark 7,21.23; Luk 4,22; Joh 5,29; Ef 4,29; Åp 9,18), «gå» (Åp 19,15), «gå ut» (Matt 15,11.18; Mark 7,15.19.20; Apg 9,28; Åp 1,16; 4,5; 11,5), «spre seg» (Luk 4,37), «fare ut» (Apg 19,12), «stå» (Åp 9,17), «springe ut» (Åp 22,1) og «være på vei ut» (Mark 13,1). I Apg 25,4 er ikke ordet oversatt.

783 Liddell-Scott oppgir også at *exerchomai* kan knyttes til avkom som kommer fra livmoren/magen (betydning ii).

784 Ingen av tilfellene ovenfor forekommer i aorist, slik som i de aktuelle tekstene i Johannesevangeliet.

785 Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 544.

kristologiske tekstene (Joh 8,42; 13,3; 16,27–28,30; 17,8) under et eget punkt og kommenterer at den johanneiske språkbruken om Jesus betegner hans utgang fra Faderen.⁷⁸⁶ Her er det altså Jesus som går ut fra Faderen. I og med at Bauer ikke plasserer disse tekstene under betydningen som angir en kilde eller utgangspunkt, er det tydelig at han forstår det som sendelsesformularer, og altså ikke som uttrykk for at Jesus «emanerer» fra Gud eller noe tilsvarende.⁷⁸⁷ Bauer forstår uttrykkene som sendelsesformularer også i sin Johannes-kommentar, og slik er det forstått i *BDAG*.⁷⁸⁸

Bauer plasserer betydningen av *ekporeoumai* i Joh 15,26 sammen med flere NT-tekster som angir utgangspunktet hvorfra personer/ting beveger seg (ut av).⁷⁸⁹ Også her ser det ut til at Bauer forstår Joh 15,26 som et sendelsesformular, slik han også gjøre det i sin Johannes-kommentar.⁷⁹⁰

Oppsummerende kan man si at ingen av ordbøkene gir oversetterne belegg for å oversette de kristologiske tekstene eller Joh 15,26 på en særegen måte sammenlignet med andre (og lignende) forekomster av ordene. Ingen av dem gir støtte til at den johanneiske bruken av *exerchomai* tilrettelegger for en ontologisk lesning.

Den samme konklusjonen kan trekkes for forskningslitteraturen, der den ontologiske fortolkningen har svært lite støtte. Dette gjelder både for de kristologiske tekstene og Joh 15,26. Til tross for dette finnes det enkelte fortolkere som fremhever at formularene i de aktuelle kristologiske versene indikerer at Jesus utgår ontologisk fra Gud, det vil si at han er av Faderens vesen. Dette finner man primært i eldre forskningsbidrag,

786 Ibid., 543: «im joh. Sprachgebr. von Jesus, der seinen Ausgang v. Vater nimmt.» De andre ordbøkene (Greek Strong's, Louw-Nida, Mounce, Newman) plasserer ikke noen av disse tekstene under en bestemt betydning.

787 Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 544.

788 Walter Bauer, *Das Johannesevangelium*, 2. utg., HNT 6 (Tübingen: Mohr, 1925), 122, 163, 195, 197–98. *BDAG* plasserer tekstene under hovedpunkt «β. of transcendent beings» med underpunkt: «κ. in Johannine usage of Jesus, who comes forth from the Father».

789 Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 484. Lik LXX Esek 33,30 (*Synelthōmen kai akousōmen ta ekporeuomena para kyriou*/NETS: «Let us go together and hear what comes from the Lord») går ånden ut fra Herren.

790 Bauer, *Das Johannesevangelium*, 189. Tilsvarende plasserer *BDAG* teksten under punkt 1: «to be in motion from one area to another, go», under 1b: «w[ith]. indication of the place fr[om]. which». Ingen av de andre ordbøkene plasserer forekomsten i Joh 15,26 under en bestemt betydning (Greek Strong's, Louw-Nida, Mounce, Newman).

eksempelvis i Westcotts Johannes-kommentar fra 1896. Westcott oversetter *exerchomai* i Joh 8,42 med «I proceeded forth» og kommenterer:

The words can only be interpreted of the true divinity of the Son, of which the Father is the source and fountain. The connexion described is internal and essential, and not that of presence or external fellowship.⁷⁹¹

Westcott gjør et teologisk poeng ut av preposisjonsbruken. For ham indikerer preposisjonen *ek* et ontologisk poeng (dvs. at Jesus utgår fra Faderen vesen), og uttrykket *exerchomai ek* (Joh 8,42) behandles derfor annerledes enn *exerchomai para* (16,27.28; 17,8) og *exerchomai apo* (13,3; 16,30). Dette er også fulgt opp i hans oversettelse, der han oversetter tilfellet i 13,3 med «was come», og ikke «proceeded» som i 8,42.⁷⁹² Han gjør et tilsvarende poeng i 16,28, der hans tekstutgave (Westcott-Hort) har *exelthon ek tou patros*, og ikke *exelthon para* som i senere tekstutgaver.⁷⁹³ Foruten disse to tekstene behandler han de aktuelle tekstene (også 15,26) som sendelsesformularer. I en tidligere studie har Årstein Justnes og undertegnede demonstrert hvordan Johannes bruker preposisjonene *ek*, *apo* og *para* om hverandre i evangeliet, men også hvordan de står parallelt til hverandre i de aktuelle uttrykkene. Dette tilsier at man ikke kan tillegge preposisjonen *ek* en bestemt teologisk betydning, slik Westcott argumenterer for. Uttrykkene *exerchomai apo/para/ek* må dermed forstås som overlappende språklige variasjoner.⁷⁹⁴ Westcotts tese er tatt videre av C. H. Dodd.⁷⁹⁵ Fortolkningen til Westcott og Dodd har mottatt lite støtte i nyere forskning. De som behandler fortolkningen man finner hos

791 B. F. Westcott, *The Gospel according to St. John: With Introduction and Notes* (London: John Murray, 1896), 136.

792 Ibid., 190: «[...] was come forth on His mission to the world at the Incarnation. The preposition used here (*apo*) marks a separation and not the source. Contrast viii. 42, note.»

793 Westcott kommenterer betydningen som «an issuing forth from the Father as the spring of deity. [...] No phrase could express more unity of essence than the true original of these words (*exelthon ek*). Compare viii. 42, note». Ibid., 235. Nestles utgaver (og senere Nestle-Aland) har preposisjonen *ek* i hovedteksten til og med NA²⁶, og *para* fra og med NA²⁷.

794 Justnes og Beckmann Klepp, «Amplified John?» 133–38.

795 Dodds tese har antakelig en forbindelse til Westcotts tese, selv om han ikke nevner hans studie i kommentaren til de aktuelle tekstene. C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel* (Cambridge: Cambridge University Press, 1968 [1953]), 259.

Westcott og Dodd, avviser dette⁷⁹⁶ eller modererer argumentet.⁷⁹⁷ De som drøfter den ontologiske fortolkningen, knytter det ofte opp til det man i tradisjonen kaller Sønnens evige utgåen («eternal procession»/«das ewige Ausgehen») fra Gud. Følgelig blir det avgjørende med en oversettelse (jf. «utgå», «proceed», «ausgehen») som tilrettelegger for en slik lesning.⁷⁹⁸

Svært mange forskere ser formularene i de aktuelle kristologiske tekstene utelukkende som sendelsesformularer, uten å nevne de ontologiske argumentene man blant annet finner hos Westcott og Dodd.⁷⁹⁹ Tilfellet

796 Ridderbos tar dette opp i sin teologiske Johannes-kommentar, der han uttrykkelig skriver at han tolker Johannesevangeliet «as the Christian church adopted it». Herman N. Ridderbos, *The Gospel according to John: A Theological Commentary*, overs. John Friend (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1997), xiii. Likevel avviser han den ontologiske fortolkningen. Ridderbos forholder seg ikke til Westcott eller Dodd, men tar likevel opp dette poenget i sin kommentar om Joh 8,42, der han hevder at *exerchomai* «does not refer to what in systematic theology is called the inter-trinitarian relationship (the «eternal procession of the Son from the Father»)» (s. 314). Ridderbos tolker de resterende tilfellene som sendelsesformularer (458, 542–44). Hans kommentar til Joh 17,8 er lik den til 8,42, og han kommenterer her at uttrykket *para sou exelthon* «is not to be understood «trinitarianly» but as synonymously with *sy me apesteilas*» (s. 552 n. 232). Wikenhauser avviser også den ontologiske fortolkningen eksplisitt når han kommenterer sin oversettelse av det aktuelle uttrykket i Joh 8,42, Alfred Wikenhauser, *Das Evangelium nach Johannes*, 3. utg., RNT 4 (Regensburg: Pustet, 1961), 180. Wikenhauser ser altså uttrykket som et sendelsesformular, noe han også gjør i de andre aktuelle tekstene (s. 249–50, 300, 305). I kommentaren til Joh 16,27 gir han også en eksplisitt avvisning av det ontologiske poenget (s. 300). Tilsvarende avviser Schnackenburg dette i sin kommentar til Joh 8,42, Rudolf Schnackenburg, *The Gospel according to St John*, bd. 2, *Commentary on Chapters 5–12*, overs. Cecily Hastings, Francis McDonagh, David Smith og Richard Foley (London: Burns & Oates, 1980), 212. Schnackenburg ser også uttrykkene i de andre aktuelle tekstene som sendelsesformularer. Rudolf Schnackenburg, *The Gospel according to St John*, bd. 3, *Commentary on Chapters 13–21*, overs. David Smith og G. A. Kon (Tunbridge Wells: Burns & Oates, 1982), 17, 163–64, 178. Raymond Brown avviser tilsvarende tankegang. Raymond E. Brown, *The Gospel according to John I–XII*, AB 29 (London: Chapman, 1971), 357. Brown behandler de andre aktuelle tekstene som sendelsesformularer. Raymond E. Brown, *The Gospel according to John XIII–XXI*, 2. utg., AB 29A (London: Chapman, 1972), 551, 724–26, 744. Brown er også eksplisitt avvisende til den ontologiske tankegangen i kommentaren til Joh 16,28 (s. 725) og 17,8 (s. 744).

797 Leon Morris, *The Gospel according to John: The English Text with Introduction, Exposition and Notes*, NICNT (London: Marshall, Morgan & Scott, 1971), 462 n. 85; F. F. Bruce, *The Gospel of John: Introduction, Exposition and Notes* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1983), 200; Frederick Dale Bruner, *The Gospel of John: A Commentary* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2012), 540, 755, 986.

798 Det bør nevnes at mange av de tyske kommentatorene gjengir *exerchomai* med «ausgehen» uten å intendere en ontologisk betydning. Tilsvarende også med «proceed» på engelsk.

799 J. N. Sanders, *A Commentary on the Gospel according to St John*, BNTC (London: Adam & Charles Black, 1968), 230, 304, 361–63, 370; J. Ramsey Michaels, *The Gospel of John*, NICNT (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2010), 501, 516, 719, 817, 840, 849–53, 856, 864; George Raymond Beasley-Murray, *John*, WBC 36, 2. utg. (Nashville, TN: Thomas Nelson, 1999), 233, 287, 298; Colin G. Kruse, *John*, TNTC 4 (Nottingham: InterVarsity, 2003), 211, 275, 330–31, 336; D. A. Carson, *The Gospel according to John* (Leicester: InterVarsity, 1991), 352, 462, 547–48, 560; Hermann

av *ekporeuomai* i Joh 15,26 tolkes på tilsvarende måte som et sendelsesformular, og svært mange avviser den ontologiske fortolkningen helt eksplisitt.⁸⁰⁰ I dette ligger det en erkjennelse av at veien er lang fra omtalen av Ånden som går ut fra Faderen, til en forståelse der Ånden «utgår» fra Faderens vesen. Ønsket om å bevare formuleringen «utgå» (Johnstad og responsgruppen for Den katolske kirke) antyder at de forstår teksten ontologisk, og dermed ønsker at oversettelsen skal tilrettelegge for denne forståelsen. Både Brown, Wikenhauser og Schnackenburg nevner at det primært er moderne katolske fortolkere som støtter fortolkningen av 15,26 som en emanasjon fra Faderen – lik mange av kirkefedrene.⁸⁰¹ Nida og Newmans *A Translator's Handbook on the Gospel of John*, som var blant hjelpemidlene til prosjektdeltakerne i Bibel 2011, avviser det trinitariske poenget eksplisitt i sin kommentar til Joh 8,42.⁸⁰² I de andre kristologiske tilfellene med *exerchomai* forutsetter forfatterne oversettelsen «come» og fremhever poenget om Sønnens sendelsesoppdrag som et gjennomgående tema i de aktuelle versene.⁸⁰³ Forfatterne avviser også det

Strathmann, *Das Evangelium nach Johannes*, 11. utg., NTD 4 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1968), 146, 188, 220, 224; Ernst Haenchen, *Das Johannesevangelium: Ein Kommentar* (Tübingen: Mohr, 1980), 370, 455, 497, 503; Rudolf Bultmann, *Das Evangelium des Johannes*, 14. utg., KEK (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1956), 239, 354, 381–82, 454–56; Bauer, *Das Johannesevangelium*, 122, 163, 195, 197–98; C. K. Barrett, *The Gospel according to St. John: An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text* (London: SPCK, 1978), 348, 439, 496–97, 506; Craig S. Keener, *The Gospel of John: A Commentary*, bd. 1 (Peabody, MA: Hendrickson, 2003), 760; Craig S. Keener, *The Gospel of John: A Commentary*, bd. 2 (Peabody, MA: Hendrickson, 2003), 899, 1047, 1056; Adolf Schlatter, *Das Evangelium nach Johannes: Ausgelegt für Bibelleser*, Schlatters Erläuterungen zum Neuen Testament 3 (Stuttgart: Calwer, 1947), 149, 207, 255, 261; Barnabas Lindars, *The Gospel of John*, NCB (London: Oliphant, 1972), 328, 449, 512–13, 522.

800 Jf. Bruce, *The Gospel of John*, 316; Kruse, *John*, 321–22; J. N. Sanders, *A Commentary on the Gospel according to St John*, 345. Carson, *The Gospel according to John*, 528–29; Beasley-Murray, *John*, 276; Haenchen, *Das Johannesevangelium*, 488; Strathmann, *Das Evangelium nach Johannes*, 214; Wikenhauser, *Das Evangelium nach Johannes*, 291–92; Schnackenburg, *The Gospel according to St John*, 3:118–19; Keener, *The Gospel of John*, 2:1022 n. 322; Brown, *The Gospel according to John XIII–XXI*, 689. Bauer, Bultmann, Schlatter (trolig), Barrett, Bruner og Ridderbos ser det for øvrig som en sendelse. Bauer, *Das Johannesevangelium*, 189; Bultmann, *Das Evangelium des Johannes*, 425–26; Barrett, *The Gospel according to St. John*, 482; Bruner, *The Gospel of John*, 905; Ridderbos, *The Gospel according to John*, 526; Schlatter, *Das Evangelium nach Johannes*, 246.

801 Schnackenburg, *The Gospel according to St John*, 3:118; Wikenhauser, *Das Evangelium nach Johannes*, 291–92; Brown, *The Gospel according to John XIII–XXI*, 689.

802 Barclay M. Newman og Eugene A. Nida, *A Translator's Handbook on the Gospel of John*, Helps for Translators (London: United Bible Societies, 1980), 285.

803 *Ibid.*, 430, 518–20, 531.

trinitariske poenget i Joh 15,26 og forutsetter oversettelsen «come» som gjengivelse for *ekporeuomai*.⁸⁰⁴

Oppsummerende kommentarer

I forskningslitteraturen er det tilnærmet konsensus om at uttrykkene i de aktuelle tekstene må forstås som sendelsesformularer. Grunnen til dette er nær knyttet til den umiddelbare konteksten for de enkelte tekstene, der både *exerchomai* og *ekporeuomai* står parallelt til andre sendelsesverb, noe som indikerer en tilsvarende betydning. Det er også viktig at verbet *exerchomai* forekommer i aorist, som fungerer punktuelt og konstaterende («der og da»)⁸⁰⁵. Fokuset ligger på at Jesus er sendt av Gud; dette autoriserer Jesus til å handle og opptre på Guds vegne. Dette temaet er gjennomgående i evangeliet. Foruten dette er det avgjørende i historisk fortolkning å unngå anakronismer. Hvis Johannesevangeliet skal forstås på sine egne premisser i sin opprinnelige tid og kontekst, blir det svært vanskelig å forutsette ontologiske kategorier som fortolkningsnøkler i det første århundret. Interessen for og debatten om Jesu naturer kom først på et senere stadium, og primært i det fjerde og femte århundret. Det man ser i de oversatte tekstene som har bevart «utgå», er at denne senere tolkningshistorien styrer oppmerksomheten om hva tekstene handler om: ontologisk opphav. Oversettelsesvalgene gjenspeiler dermed en forståelse som snevrer betydningen inn mot noe som fokuserer på å avklare Jesu opphav og essens. Det som går tapt i oversettelsen, blir dermed den funksjonelle betydningen, som i større grad handler om hvilken funksjon Jesus har i å åpenbare Gud for menneskene og tale på Guds vegne. Sendelsesformuleringene bemyndiger den johanneiske Jesus og gir ham autoritet til å gjøre nettopp dette. Sett opp mot den kristne tradisjonen kan man spørre seg: Er ikke det at Jesus åpenbarer Gud og taler på hans vegne, også en del av det man kan kalle «tradisjonen»? Jo, det er det.

804 Ibid., 497: «Who comes from the Father does not refer to the inner life of the Trinity (which became a great theological topic during the fourth century), but rather to the source from which the Helper comes to the disciples» (understrekning i orig.).

805 Ragnar Leivestad og Bjørn Helge Sandvei, *Nytestamentlig gresk grammatikk*, 3. utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), 203.

Denne tankegangen er helt i samsvar med sentrale deler av den kristne tradisjonen. Det denne forståelsen derimot ikke gir, er belegget som gir grunnlag for en høykristologi – i ontologisk forstand, at Jesus er «av samme vesen som Faderen». Enkelte kirkefedre har brukt disse tekstene på denne måten. Det samme har senere teologer og eksegeter, og til sist finner man de samme tendensene i Bibelselskapets oversettelser.

Oppsummerende om tendenser

I Bibelselskapets oversettelser 1959–2011 er det en tydelig tendens til å oversette de aktuelle tekstene på en særegen måte i forhold til hvordan de ellers gjengir ordene. Systematikken i disse gjengivelsene kan også spores til enkelte oversettelser som Bibelselskapet har sammenlignet med i den aktuelle perioden.⁸⁰⁶ I disse oversettelsesvalgene avspeiler det seg et bilde av Jesus som en som har sitt ontologiske opphav i Gud. Dette synet støtter opp under forståelsen av Kristus som kan gjenfinnes i trosbekjennelsene. Disse tekstene behandles også særegent i enkelte forskningsbidrag, selv om disse ikke synes å ha fått noe gjennomslag i den øvrige forskningslitteraturen. Gjengivelsene som ivaretar «utgå» i de aktuelle tekstene, hviler altså på et svakt eksegetisk grunnlag, vurdert ut fra tiden evangeliet er skrevet i, og i lys av den nærliggende konteksten til de aktuelle tekstene. I forhold til NO78, finner man en viss tilbakegang i den teologiske tendensen i bokmålsversjonen til Bibel 2011, der Joh 15,26 ikke samkjøres med uttrykket i trosbekjennelsen til tross for ønsker i denne retningen. Tendensen er også til en viss grad redusert i de kristologiske tekstene i Bibel 2011, selv om «utgå» ble gjeninnført på tampen av arbeidet med Det nye testamente. Denne endringen på «overtid» skapte en inkonsistens i forhold til hvordan gjengivelsen av *exerchomai* var gjengitt i de aktuelle tekstene. Redaksjonskomitéen, som stod for endringen, skulle derimot sikre konsistens i sluttarbeidet, og hadde ingen myndighet til å endre tekstene innholdsmessig på et så sent stadium. Dette ble likefullt gjort, og det er ikke mulig å dokumentere hvordan endringene ble gjort. Tekstene ble da endret til et språk som støtter opp om synet på Jesus i trosbekjennelsene.

806 SVE1917, DO48, Zürcher, Wilckens, Elberfelder, NB88, DO92.